

18, Myšlení a řeč, význam pro rozvoj poznávacích procesů v životě. Poruchy řeči a jednání s lidmi s poruchou řeči, logopedická péče. Verbální komunikace, kultura řeči, umění naslouchat, sdělování hodnot (evalvace, devalvace).

MYŠLENÍ

- Proces zpracování a využívání informací
- Obsahem myšlení je **myšlenka**, navenek se myšlení projevuje **řečí**
- Myšlení má zpravidla nějaký smysl nebo účel, ale někdy může být bezcílné, tzv. **kontemplativní myšlení**

Formy myšlení

1. Pojem

- Verbální znaky (slova), která nesou určitý význam (vyjadřují podstatnou vlastnost nebo název předmětu nebo jevu)
- Tvoření a užívání pojmů je základní formou myšlení
- Konkrétní (pes) x abstraktní (svoboda) / jedinečné (můj pes) x obecné (kočka)
- Pojmovým myšlením se zabýval Aristoteles
- Pojmy mohou mít různý stupeň zobecnění (růže – květina – rostlina)

2. Soud

- Tvzení, které vyjadřuje vztah mezi pojmy (např. narcis je květina, kočka je savec...)

3. Úsudek

- Vyvození nového soudu ze soudů dosud známých (ze dvou soudů vznikne úsudek složený z předpokladů a závěru)
- Např. savec pije mléko od matky, naše kotě pije mléko od své matky – kotě je savec

Myšlenkové operace

- Myšlení probíhá v oblasti pracovní paměti, kde s psychickými obsahy (vjemy, představy, slova) provádíme tzv. **myšlenkové operace**
- Probíhají velmi rychle, jsou automatizované, introspekci téměř nezachytitelné

a) Logické

- Řídí se přesnými pravidly, při jejich provádění postupují všichni lidé stejně
- Výsledky lze vyhodnotit jako správné x nesprávné / pravdivé x nepravdivé
- 1. Indukce – vyvozování obecných závěrů z konkrétních příkladů (např. pes, lev, vlk i hyena žerou maso – šelmy žerou maso); **mylný úsudek** – nemůžeme si být 100 % jisti, že náš závěr vyvozený indukcí je pravdivý (např. Ag, Au, Pb jsou těžší než voda – kovy jsou těžší než voda – draslík je kov, ale je lehčí než voda)
- 2. Dedukce – vycházíme z obecného pravidla, které aplikujeme na konkrétní příklady (např. ovoce má vitamíny – jablko, citron mají vitamíny)
- 3. Konjunkce – spojení „a zároveň“ (např. všichni lidé jsou savci, všichni šimpanzi jsou savci – savci jsou všichni lidé a zároveň všichni šimpanzi)
- 4. Komparace (srovnávání) – zjišťujeme podobnost/vzdálenost mezi dvěma předměty nebo jevy (např. růžová je podobná červená ale rozdílná od černé)
- 5. Abstrakce – vyčleňujeme podstatné vlastnosti určitého předmětu a opomíjíme ty nepodstatné (např. hodiny – přístroj na měření času)
- 6. Generalizace – zobecnění, nalézání společných vlastností určité skupiny objektů – vzniká nadřazený pojem (např. jablko, hruška, švestka jsou ovoce)
- 7. Analýza (rozbor) – myšlenkové rozčlenění celku na části (např. strom se skládá z kořenů, kmene, větví a listů)
- 8. Syntéza – myšlenkové spojení částí v určitý celek (např. bílek, žloutek a skořápka tvoří vajíčko)

b) Heuristické

- Používáme je při řešení špatně nebo nejasně definovaných problémů (mají více řešení nebo více cest k úspěšnému řešení)
- Výsledky lze vyhodnotit jako vhodné x nevhodné / vyhovující x nevyhovující (např. volba životního partnera)
- Důležitá je intuice (vnitřní vnímání, cit)
- 1. Etapovité řešení problému
- 2. Úsudek na základě podobnosti/předchozí zkušenosti
- 3. Úsudek na základě srovnání s určitými typickými příznaky
- 4. Strategie založená na základě dostupných informací
- 5. Pokus a omyl

Řešení problémů

– Hlavní funkce myšlení

– **Problém** – situace, kdy známe cíl, ale známé postupy nestačí k jeho vyřešení, příp. nemáme k dispozici všechny prostředky

– **Hlavní etapy:**

1. Příprava – shromažďování informací

2. Inkubace (uložení) – přestane se problémem aktivně zabývat

3. Iluminace (inspirace) – samovolné řešení problému (AHA zážitek)

4. Verifikace (ověření) – ověření správnosti řešení

Vlastnosti myšlení

• **Hloubka** – pronikavost, schopnost nacházet souvislosti, postřehnout podstatné (opakem je povrchní myšlení)

• **Šířka** – obsažnost, schopnost pochopit všechny souvislosti, okolní vztahy

• **Přesnost** – schopnost jasně a srozumitelně formulovat myšlenky

• **Pružnost** – schopnost nedržet se striktně návodu, vymýšlení nových postupů, tvořivost při hledání řešení

• **Kritičnost** – objektivní posouzení, využití myšlenkových operací a zhodnocení vhodnosti jejich využití

• **Rychlost**

Druhy myšlení

• **Myšlení konkrétní** – operujeme s vjemy, objevuje se už u kojenců (manipulace s předměty), využití např. při opravách přístrojů, vaření, skládání puzzle,...

• **Myšlení názorné** – operujeme s představami, objevuje se u batolat, využití např. při zařizování bytu, řešení geometrických příkladů,...

• **Myšlení příčinné** – hledání souvislostí, objevuje se u dětí kolem 3. roku

• **Myšlení abstraktní** – pojmové (tvoření a využívání pojmů, objevuje se u předškolních dětí) x logické (uvažování v abstraktních pojmech – např. v matematice se znaky x a y, objevuje se kolem puberty)

• **Konvergentní myšlení** – sbíhavé, uplatňuje se při řešení problémů s jednoznačným řešením (např. matematické rovnice, testy inteligence...)

• **Divergentní myšlení** – rozbíhavé, uplatňuje se při řešení špatně definovaných problémů s více řešeními

Poruchy myšlení

a) Kvantitativní (poruchy rychlosti)

• Tachypsychismus

– Překotné, zrychlené myšlení

– Vystupňování až v „myšlenkový trysk“, doprovázeno „slovním průjmem“ (**logorea**)

– Působí dojmem zmatenosti, přeskakuje z tématu na téma,...

– **Příčina:** krátkodobě při šťastném zážitku, manická nálada, intoxikace alkoholem nebo drogami,...

• Bradypsychismus

– Útlum myšlení, zpomalené myšlení

– Na otázky odpovídá s opožděním, spontánně se neprojevuje, rychle se při myšlení unaví,...

– **Příčina:** únava, tělesná nemoc, demence, mentální retardace, deprese, opilost,...

• Myšlenkový záraz

– Zastaví se uprostřed věty, v půlce slova, a už není schopen navázat

b) Kvalitativní (poruchy obsahu)

• Zabíhavé myšlení

– Odbočování od hlavního k vedlejším tématům, zabíhání do podrobností (např. poruchy inteligence, paměti)

• Ulpívavé myšlení (perseverační)

– Ulpívání na jednom slově (větě, tématu), stále mluví o tom samém (např. poruchy inteligence)

• Nesouvislé myšlení (inkoherenční)

– Neucelené, chaotické, nelogické myšlení, „slovní salát“, věty nedávají smysl (např. u schizofrenie)

• Obsedantní myšlení

– Vtíravé myšlení, proti vůli se do mysli dostávají určité myšlenky (čím víc se je snaží potlačit, tím jsou vtíravější), často spojené s kompulzivním chováním

• Bludy

– Nejzávažnější porucha (např. u schizofrenie)

– Mylné přesvědčení, kterému postižený věří a chová se podle něj, nelze ho vyvrátit, má silný emocionální doprovod

– **Megalomaniacké bludy** – velikášský blud (přesvědčení o své velikosti, např. že je Napoleon)

– **Mikromaniacké bludy** – autoakuzační (sebeobviňující) x insuficienční (pocit nedostatečnosti) x hypochondrický (přesvědčení, že trpí chorobami) x paranoidní (přesvědčení, že se něco odehrává za jeho zády, podezřívá okolí)

– **Persekuční bludy** – kverulační (stěžovatelský) x emulační (žárlivecký)

ŘEČ

- Je nástrojem myšlení
- **Využití:** označení předmětů a dějů, dorozumívání se s druhými lidmi, vyjádření svých myšlenek a názorů,...
- **Jazyk** – systém znaků (slov), tvoří jazykovou slovní zásobu, má svou grafickou stavbu
- **Lingvistika** – nauka o jazycích
- **Psycholingvistika** – zkoumá řeč jako zvláštní druh lidské psychické aktivity
- Logopedie – obor speciální pedagogiky zabývající se výchovou osob s poruchami řeči

Znak

- Nositel určitého významu – **konkrétního x abstraktního**
- **Zvukový x psaný x kreslený (piktogram)** – grafický znak znázorňující pojem, využití v komunikaci s dětmi, postiženými)
- **Verbální znaky (jazykové)**
- Slova (nejběžnější prostředek kódování informací)
 - a) **Denotativní význam** – základní, stejný pro všechny uživatele jazyka, odpovídá definici ve slovníku
 - b) **Konativní význam** – individuální, emocionálně zbarvený, proměnlivý, závisí na situačním kontextu
- **Názorné znaky (symboly)** – znak má podobu nějakého obrazu (např. dopravní značky, piktogramy)
- **Abstraktní znaky** – nemají žádný konkrétní význam, mají obecný význam (např. písmeno x v matematické rovnici)

Druhy řeči

- **Vnitřní řeč** – promlouváme sami k sobě, bývá stručnější, přesnější (např. vzpomínky na rozhovory, plány, povzbuzení)
- **Vnější řeč** – používáme v kontaktu s druhými lidmi, mluvená (**stránka obsahová** – co říkáme, **stránka formální** – jak to říkáme) x psaná (učíme se později, užíváme méně často, pomalejší vyjádření, náročnější na formulaci myšlenek)
- **Impresivní řeč** – schopnost rozumět řeči
- **Expresivní řeč** – schopnost řeč aktivně používat (mluvit)

Vývoj a osvojení řeči

1. **Teorie imitace** – nápodoba řeči rodičů a blízkých
 2. **Teorie vrozených dispozic** – geneticky daná dispozice k rychlému osvojení mateřského jazyka
- Vývoj řeči je přibližně stejný u všech dětí: **1. Přípravné stadium** (1.-8. měsíc) **2. Stadium vlastní řeči** (od 9. měsíce)
 - **Aby dítě správně mluvilo, musí:** mít v pořádku mluvící ústrojí, slyšet, mít dostatek kvalitních podnětů
 - **Kojenecké období**
 - 1. měsíc – vzdychavé a sténavé zvuky, křik, pláč
 - 3. měsíc – „broukání“ (vokalizace samohlásek)
 - 4. měsíc – hlasitý smích
 - 5. měsíc – výskání
 - 6. měsíc – „žvatlání“ (slabiky – ma, ba, pa)
 - 7. měsíc – řetězce slabik
 - 8. měsíc – rozumí některým slovům, napodobuje zvuky
 - 9.-10. měsíc – gesta, pokus o první slova – rozumí jim
 - 12. měsíc – několik jednoduchých slov (cca 6-12)
 - **Období od 1 roku cca do 5 let**
 - 1 rok – 6-12 slov s významem, neohebná řeč
 - 1,5 roku – chápe, že každá věc má své jméno, roste pasivní i aktivní slovní zásoba, neohebná řeč
 - 2 roky – 200-300 slov, jednoduché věty ze 3-4 slov, mluví o sobě ve 3. osobě
 - 3 roky – 700-900 slov, typické „co je to?“, hovoří ve větách, řeč je artikulačně nečistá, začíná používat slovo já
 - 5 let – až 5000 slov

Poruchy řeči

- **Vývojová dysfázie** – porucha osvojování řeči u normálně intelektově nadaného, slyšícího dítěte
- **Dyslalie** – porucha výslovnosti hlásek, šišlavost/ráčkování
- **Paralálie** – záměna hlásek (k-t, ř-ž)
- **Breptavost** – porucha tempa řeči, rychlá a zbrklá řeč, komolení slov, vynechávání hlásek,...
- **Huhňavost (rhinolalie)** – porucha zvuku řeči, „nosová řeč“ (např. zbytněná hltanová mandle, rozštěp patra)
- **Koktavost (balbuties)** – zadrhávání v řeči, několikanásobné opakování určitých začátečních hlásek či slabik
- **Mutismus** – oněmění, řeč i sluch v pořádku (např. při koktavosti jako protest, reakce na trauma), částečný (nemluví jen někde/s někým) x úplný (nemluví vůbec)
- **Afázie** – při onemocnění CNS (např. CMP, úrazy hlavy, nádor mozku), úplná/částečná ztráta řeči, motorická (expresivní, rozumí, ale nemůže mluvit) x senzorická (percepční, mluví normálně, ale nerozumí) x kombinovaná

Jednání s lidmi s poruchou řeči

- Mluvit klidně, zřetelně, gramaticky správně
 - Nenutit k řeči, ale povzbuzovat
 - Trpělivě opakovat, nesmát se chybné výslovnosti
 - U N s afázií otázky formulovat jednoduše, aby mohl odpovídat neverbálně
 - Používat tabulky s obrázky či nápisy nejčastějších přání
 - Spolupráce s rodinou a logopedem
-

VERBÁLNÍ KOMUNIKACE

- Proces, při němž dochází ke sdělování informací mezi lidmi navzájem s pomocí řeči

Komunikační proces

- **Komunikátor** – člověk, který mluví
- **Komunikant** – člověk, který naslouchá
- **Komuniké** – obsah sdělovaného (co říkáme)
- **Komunikační kanál** – prostor, ve kterém komunikace probíhá
- **Komunikační šum** – okolnosti, které zkreslují a narušují přenos informace
- **Zpětná vazba** – ke kontrole pochopení komuniké
- **Komunikační dopad** – okamžitý (hned rozumím a chápu) x s odstupem (po nějaké době mi dochází obsah sdělení) / momentální (pro tento okamžik) x trvalý (pamatuji si po celý život)

Paralingvistické projevy

- Rychlost řeči, hlasitost, tón hlasu, intonace
- Délka slovního projevu, vzájemný poměr dialogu
- Skákání do řeči, pomlky v řeči, výskyt a četnost pavuků
- Parazitární slova (včetně vulgarismů)

Umění naslouchat

- **5 úrovní naslouchání:**

1. Nenaslouchání
2. Předstírání naslouchání
3. Selektivní naslouchání
4. Pasivní naslouchání (příjem a zpracování zvukových signálů, bez snahy jim porozumět a bez snahy poskytnout zpětnou vazbu)
5. Aktivní naslouchání (znamená slyšet a chápat)
 - Parafrázování (zopakování jinými slovy, jak tomu rozumíme), slovní ujištění o naslouchání, oceňující výroky, sumarizace (shrnutí nejvýznamnějších faktů), vcítění se, empatická reflexe (zopakování nejdůležitějších myšlenek a pocitů), mlčení, nepřerušovat, nechat domluvit, nemluvit o svých problémech, ukázat zájem neverbálně (mimika, oční kontakt, gesta...)

Sdělování hodnot

- **Evalvace**
 - Pochválení, povzbuzení (zvyšuje sebevědomí člověka)
 - Např. projevít úctu, chovat se taktně, jednat s respektem, pochválit, zastat se někoho, vyjádřit uznání, dík, naslouchat,...
 - **Devalvace**
 - Ponižování (sníží sebevědomí člověka)
 - Např. obviňování, pohrdání, ignorace, skákání do řeči, povýšené jednání, podceňování, zneužití důvěry, necitlivé chování,...
-